

El llibre que va convertir Girbal Jaume en un geni

El novel·lista Joan Oller i Rabassa, fill de Narcís Oller, exercia de crític literari a la revista setmanal *Catalana* amb el pseudònim *Vox Populi*, i el dia que li va tocar de comentar les proses premiades als Jocs Florals del 1919 va proclamar-hi que el col·laborador de la revista Eduard Girbal Jaume, guanyador de la Copa amb el treball *Proses silvestres* –proses que aquell mateix any es convertiren en el llibre *Oratjol de la Serra*–, “de tots els no consagrats pel públic que escriuen prosa avui a Catalunya, en Girbal és el primer”.

El crític esperava, doncs, que ben aviat fos consagrat pel públic, per tothom. I si proclamava “tan vulgarment com podia” que era el primer entre els novells, era perquè “fos entès per tothom” i “per a major somris olímpic dels hermètics modernistes, noucentistes, preciosistes, intel·lectuals com ells vulguin qualificar-se, i que infecten la literatura catalana amb fórmules difícils de llenguatge encarcerat i enneulides concepcions abstractes que no tenen altra virtut que la d’èsser un poderós hipnòtic per al cervell de sos desventurats lectors”.

Però el seu clam no va ser escoltat: parlava des de la plataforma d’una colla marginada i desprestigiada, la de l’editor i escriptor Francesc Matheu, grup jocflorallesc que lluitava –debadades, com acabaren veient ells mateixos– contra la reforma fabriana. D’una colla anacrònica que feia pudor de resclosit.

En aquells moments, tots ells descoixien, com poc després van demostrar Josep Pla, Josep Maria de Sagarra i tants i tants periodistes, articulistes i escriptors dels anys 20 i 30, que es podia evitar l’hermetisme, el preciosisme, l’encarcament i l’abstracció enneulidora bo i respectant religiosament la normativa fabriana.

Així, el que l’any 1919 havia de ser el nou primer prosista català va caure de l’escambell de la història de la lite-

El recull de relats que Eduard Girbal Jaume, poeta jocflorallesc, va fer quan descobrí el petit poble amagat de Saló, ‘Oratjol de la Serra’, ara reeditat per Edicions de 1984, el convertí en un geni de la prosa, com confirmen les seves obres posteriors.

ratura catalana, tot i que, molt poc més tard, confirmés, amb *L’estrella amb cua*, del mateix 1919, i *La tragèdia de cal Pere Llarg*, del 1923, que a més d’excel·lent prosista era un novel·lista magnífic, que havia portat la novel·la catalana als cims més alts.

Però això ho van saber només els seus amics. I encara, amb reserves, perquè, carques com eren, es van escandalitzar per la “cruesa” i la “fastigositat dels personatges” de *La tragèdia de cal Pere Llarg*, com deia la crítica de *Catalana*.

La crítica del grup de Matheu la signava Just Clarós. Segurament, es tractava del director mateix del setmanari, Francesc Matheu, ja acostumat a utilitzar pseudònims, perquè al final el crític anunciava una cosa que només es podia dir des de la direcció de la revista: “Per dar als nostres lectors una mostra del vigor i justesa d’aquesta prosa, hem triat, i va en altre lloc d’aquest número, un dels fragments que són per tothom.” El crític ja havia dit que s’havia d’amagar a les nostres filles.

Fotografia de Girbal Jaume dedicada a Eduard

Només Josep Pla, que, com tants altres, volia fer foc nou i li calia donar per mort el ruralisme, a més de “matar” la generació anterior, va reconèixer el seu error, l’error de no haver-lo llegit i jutjat sense apriorismes, és a dir, l’error d’haver fet cas d’allò que li deien a l’Ateneu Barcelonès, on es va formar.

El seu intent de rescatar-lo, a la postguerra, quan era el conseller a l’ombra de l’editor de la *Selecta*, Josep M. Cruzet, va fracassar.

Però, al final, acabà triomfant, en la reivindicació d’Eduard Girbal Jaume, tot i que no va ser a temps de veure-ho.

Havia deixat escrit que calia reeditar les seves novel·les i, al cap d’un cert temps, un lector va fer el primer pas per a dur a la realitat el seu desig. El lector es deia Enric Casasses.

El poeta es va posar un dia a buscar les novel·les de Girbal Jaume, en llegir que Pla deia que havia estat l’epígon que representà el punt més alt possible de la seva generació anterior, que era un mestre de la novel·la rural.

Busquets i Punset, el 1909. Antiga escola de Salo, l'Oratjol de la Serra. Busquets hi va viure del 1913 al 1921. Girbal hi passà alguns estius.

A la biblioteca familiar va trobar un exemplar de *L'estrella amb cua* i tot seguit va localitzar l'altra novel·la. La seva sorpresa va ser indescriptible. Les dues novel·les, les va trobar genials de concepció i de realització i, a més, va descobrir que eren escrites en una llengua prodigiosa. Que la llengua era un prodigi “de gràcia, de to, de varietats de girs i riquesa, esbalaïdora, de paraules i formes de paraules”.

L'editor al qual va comunicar la descoberta, Josep Cots, d'Edicions de 1984, va mostrar-s'hi sensible i, així, l'any 2005 apareixia reeditada *L'estrella amb cua* i el 2006, *La tragèdia de cal Pere Llarg*, totes dues a cura de Casasses mateix. La segona fou finalista del premi Llibreter, tot i tractar-se d'una reedició.

L'impacte i la sorpresa causades entre els lectors han estat similars als que van provocar en Casasses, tot i que els mitjans de comunicació, en general, tant els més llegits com els literaris –i ja no diguem els acadèmics– no han fet gran cosa per a cridar l'atenció sobre el

EL TEMPS

Salo, 1915. Girbal Jaume, a la dreta de Busquets. Les nenes són Marta i Mercedes Chatelain, filles d'Augusta Chatelain –a la dreta–, dona de Girbal. A l'esquerra, Teresa Busquets, germana d'Anton.

Girbal Jaume converteix Saló en Oratjol de la Serra. Víctor Català, admiradora seva, entre mossèn Collell i Josep Salarich a la festa del cinquantenari de l'Esbart de Vic. Any 1917. A la dreta de la foto, l'editor de Girbal, Francesc Matheu. El lector, Martí Genís, és a la dreta d'Apel·les Mestres.

valor revolucionari, històric i literari, de les dues novel·les.

Finalment, i en edició d'Agnès Prats, Edicions de 1984 ha rescatat el llibre *Oratjol de la Serra*, el recull de 24 narracions editat el 1919, amb el subtítol *Proses silvestres*, per la Il·lustració Catalana, l'editorial de Matheu. D'aquest aplec en deriven, va dir Girbal mateix, les dues novel·les. Algunes ja les havia fetes conèixer l'autor als Jocs Florals.

Com ja va dir Enric Casasses, alguns dels capítols, és a dir, dels relats, d'*Oratjol de la Serra* són genials.

Al seu moment, Víctor Català, companya del grup de Matheu, també va veure, com el fill de Narcís Oller, que l'estil de Girbal Jaume exhibit en aquests relats era excepcional.

En una crítica apareguda a *El Pla de Bages* el 1919 –i que Agnès Prats cita gràcies a Irene Muñoz Pairet–, l'autora de *Solitud* proclama que davant de tanta lletra moderna, pretensiosa i espessa, l'estil de Girbal, clar i transparent com un cristall, fa l'efecte d'un jardí meravellós esclatat enmig de cards, d'una nit estrellada sobre una pregonesa.

La conversió del poeta anacrònic i jocflorallesc en el prodigiós narrador i novel·lista va ser possible gràcies a un fet casual imprevist, al fet que el seu amic Anton Busquets i Punset, acceptés, l'any 1913, la plaça de mestre del

poble que Girbal Jaume convertiria en Oratjol de la Serra, Saló (Bages).

Girbal Jaume hi va viure uns quants estius, convidat pel seu amic, i el contacte amb el català d'aquestes muntanyes de l'interior de Catalunya, com diu Enric Casasses, li causà una eufòria vocabulística i sintàctica que li

nia, que és la manera que la narrativa oral acostuma a explicar les peripècies humanes.

Per això, era lògic que l'escriptor dedicués el recull “al senyor mestre d'Oratjol de la Serra i a la seva germana.”

La història que es pot explicar en poc temps, i afecta determinats personatges, situacions concretes, Girbal Jaume la convertirà en els relats del recull. La que afecta i commou tot el poble, la convertirà en una novel·la curta, al mateix temps que els relats, *L'estrella amb cua*, narració digna del millor García Márquez,

I la que demana que el narrador completi el drama fins al més petit detall, per tal de mostrar aspectes profunds de la conducta humana, demanarà uns quants anys més de feina: serà la fabulosa i insòlita –a casa nostra– novel·la *La tragèdia de cal Pere Llarg*.

Oratjol de la Serra és un conjunt de proses, com diu el subtítol; una col·lecció de tipus i paisatges, va dir l'autor. Però les proses conformen el mosaic d'una novel·la. La revista *Catalana* ja va batejar-la així en anunciar-ne l'edició en fascicles. El narrador, un contractista d'obres empordanès de quaranta anys anomenat Joan Ballesteria, confessa a la primera prosa –“Un desert de món”–, presentada a tall de pròleg, que farà conèixer al lector el descobriment que ha fet, “un tan gran descobriment que ja no sé si el veig tal com és, o me l'he fet a la meua manera, en un miracle d'amor i d'il·lusió...”

Anunci publicat a la revista *Catalana*, fundada per Francesc Matheu, el 25 de maig del 1919.

arribà acompanyada d'una sorprenent mestria narrativa i d'un constant saber què diu.

I, a més, com ja es pot veure a *Oratjol de la Serra*, la descoberta del curiós poble li subministrà, amb una generositat sense límits, un material preciós i ric, format per anècdotes, històries, i vivències, i per personatges d'allò més variats, tots vistos en el mirall de la iro-

D'‘Oratjol de la Serra’, una col·lecció de tipus i paisatges, se'n deriven ‘L'estrella amb cua’ i ‘La tragèdia de cal Pere Llarg’

Lluís Bonada